

Верховний
Суд

Судова практика у справах щодо спільної власності подружжя у сфері спадкування

Ольга СТУПАК

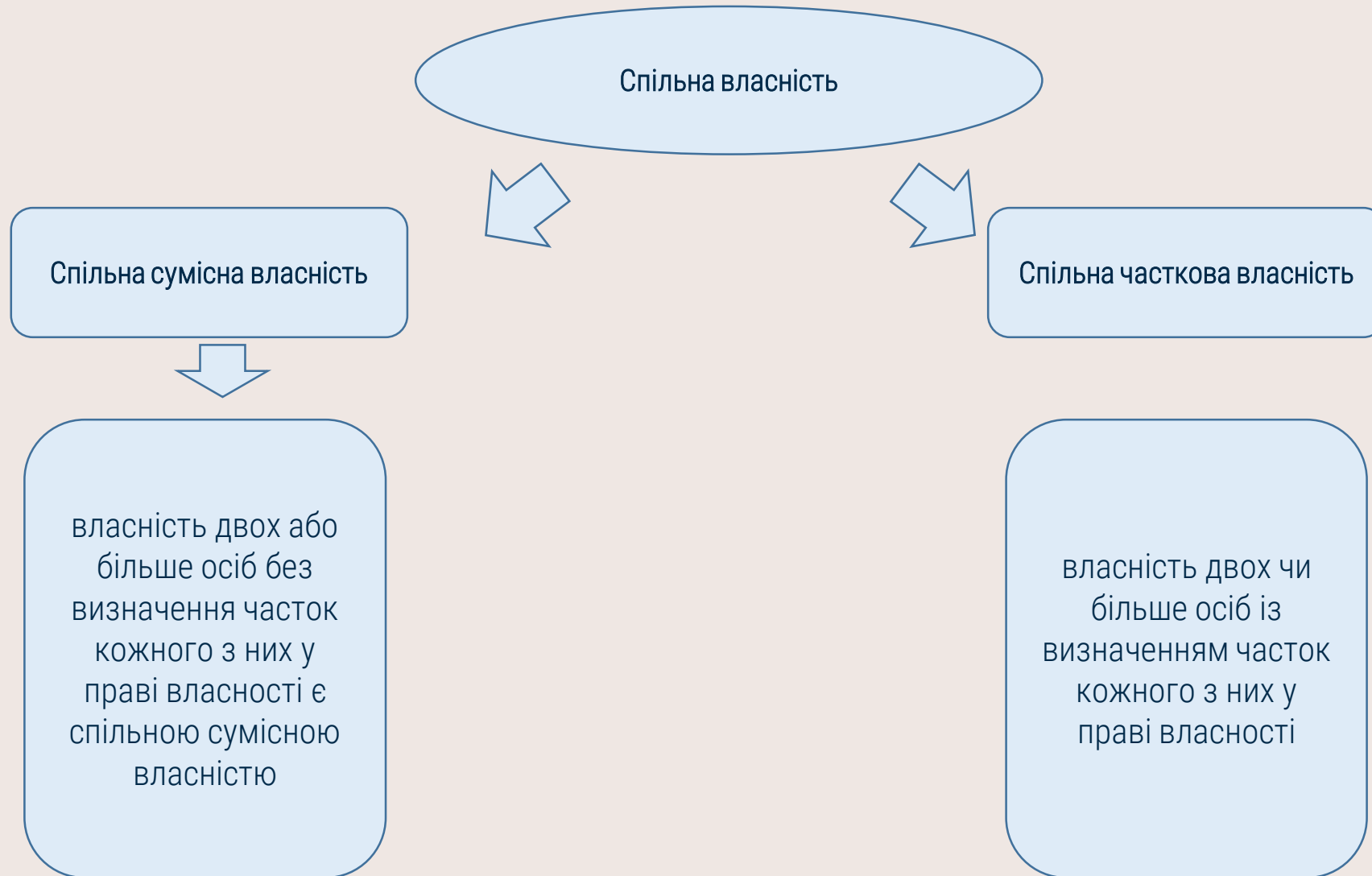
суддя Великої Палати Верховного Суду, докторка філософії

Особиста приватна власність дружини, чоловіка
Стаття 57 СК України

Об'єкти права спільної сумісної власності
Стаття 61 СК України

Спадкування

```
graph TD; A[Спадкування] --> B[перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)];
```

перехід прав та обов'язків
(спадщини) від фізичної особи, яка
померла (спадкодавця), до інших
осіб (спадкоємців)

Постанова ВП ВС від 04 липня 2023 року у справі № 686/20282/21 (частина I)

(Про перерозподіл спадкових часток)

У цій справі сестра оспорує свідоцтво про право власності на 1/2 частку майна у статутному капіталі ПП, видане дружині брата з порушенням, на її думку, вимог статей сімейного законодавства, оскільки вважала, що ПП засноване її братом до укладення шлюбу, тобто не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Відтак вважала свою матір спадкоємицею 1/3 (а не 1/6) частки в статутному капіталі підприємства.

Оскарження спадкоємицею розміру своєї частки в статутному капіталі ПП є похідним від оскарження розміру частки у спадщині. У даному випадку первинним є спір про частку у спадщині, а не про частку в статутному капіталі.

Право на отримання дружини брата спірного свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя було здійснене дружиною брата як учасницею сімейних правовідносин. При цьому отримання зазначеного свідоцтва жодним чином не пов'язане з корпоративними відносинами або їх реалізацією, а навпаки – потребують встановлення сімейно-правових зв'язків, а в разі оскарження такого свідоцтва – вирішення сімейно-правового спору, а саме, яким чином відбулося збільшення статутного фонду ПП та чи тягне таке збільшення перетворення об'єкту права особистої приватної власності спадкодавця на об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, що потребує відповідного рішення суду.

Постанова ВП ВС від 04 липня 2023 року у справі № 686/20282/21 (частина II)

(Про перерозподіл спадкових часток)

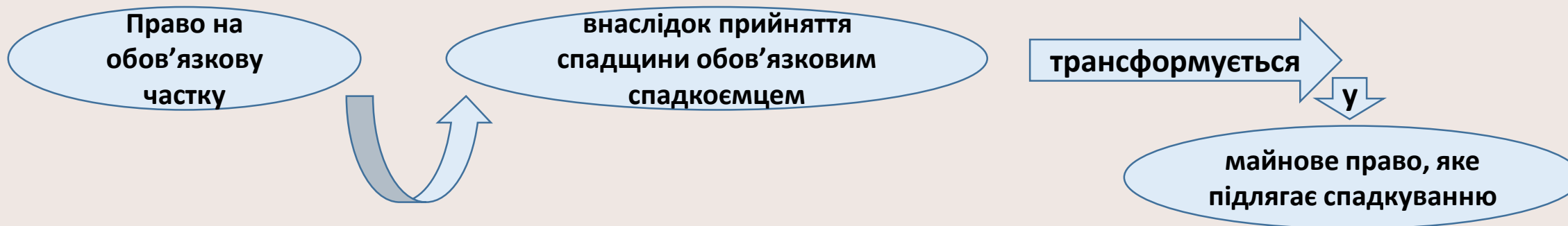
Той факт, що спадкоємці на час оскарження свідоцтва **вже набули статусу учасників ПП, не свідчить** про наявність спору щодо корпоративних прав у юридичній особі, адже всі підстави виникнення такого спору є юридичними фактами сімейного та спадкового права, які мали місце до набуття спадкоємцями статусу учасників ПП.

Отже, відносини з оспорування свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя, **перерозподілу спадкових часток** є сімейними та спадковими з огляду на те, що:

- 1) такі відносини виникли між учасниками сімейних і спадкових відносин. Жодні інші особи, які не володіють спеціальним статусом спадкоємця, подружжя тощо, їх учасниками бути не можуть;
- 2) спірні відносини виникли щодо об'єктів, які мають спеціальний правовий режим, що існує лише в сімейному та спадковому праві – спільне майно подружжя, спадщина.

Також Велика Палата Верховного Суду направляючи справу на новий розгляд вказала, що **незалучення інших спадкоємців** як третіх осіб не є підставою для відмови в позові.

Постанова ОП КЦС ВС від 22 квітня 2024 року у справі № 346/2744/21 (Право на обов'язкову частку)

ЦК України, як основний регулятор спадкових відносин, не містить жодних обмежень чи заборон на спадкування такого права за відсутності його оформлення, то апеляційним судом зроблено обґрунтований висновок, що після смерті дружини до складу її спадщини увійшло право на 3/4 частки у праві власності спірного житлового будинку з господарськими будівлями і спорудами та право на 1/2 частки у праві власності на спірну земельну ділянку. Спадкоємець за заповітом (позивач) має право після смерті спадкодавця (чоловіка) на спадкування 1/4 частки у праві власності спірного житлового будинку з господарськими будівлями і спорудами та на 1/2 частки у праві власності на спірну земельну ділянку.

Постанова КЦС ВС від 23 грудня 2021 року у справі № 710/122/20

(Презумпція спільності права власності подружжя на майно)

Тлумачення статті 28 КпШС
України

свідчить, що

законом встановлено презумпцію спільності права
власності подружжя на майно, яке набуто ними в
період шлюбу

Тож, спірний будинок придбаний спадкодавцем та колишньою дружиною в шлюбі, тому є їх спільною сумісною власністю.

Встановлення факту проживання однією сім'єю

Стаття 74 СК України Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

1. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Постанова КЦС ВС від 13 грудня 2023 року у справі № 161/10959/21

(Щодо права власності члена житлового кооперативу на квартиру, презумпції спільності права власності подружжя, початку перебігу позовної давності)

При внесенні паю в житлово-будівельний кооператив за рахунок коштів подружжя, паєнагромадження, а після повного внесення паю - квартира є спільною сумісною власністю подружжя, якщо інше не було встановлено письмовою угодою між ними.

Відповідно до Закону Української РСР «Про власність», який був чинний на час виникнення спірних правовідносин, **право власності члена житлового кооперативу на квартиру** виникало з моменту виплати паю і не вимагало його реєстрації, тобто на момент набуття права власності на кооперативну квартиру законодавство не передбачало ні видачі свідоцтва про право власності на кооперативну квартиру, ні обов'язкової державної реєстрації права власності на таку квартиру.

Статтею 22 Кодексу про шлюб та сім'ю України закріплено **презумпцію спільності права власності подружжя на майно**, яке набуто ними в період шлюбу. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції спільної сумісної власності подружжя, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Згідно зі статтями 71, 76 ЦК Української РСР загальний строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено (позовна давність), встановлюється у три роки. Перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов. Право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права.

Тож, визначальним у вирішенні питання про **початок перебігу позовної давності** є день, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права.

Постанова Верховного Суду від 04 березня 2026 року у справі № 947/12009/23 (презумпція виникнення права спільної сумісної власності)

Набуття майна за час перебування у шлюбі створює презумпцію спільної сумісної власності, що наділяє вдову (вдівця) правом на 1/2 частку квартири як співвласника та на решту 1/2 частки в порядку спадкування за законом без необхідності додаткового доведення цих прав.

Постанова КЦС ВС від 27 грудня 2024 року у справі № 726/679/20

(Презумпція спільності права власності, початок перебігу позовної давності)

Конструкція норми статті 60 СК України свідчить про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Разом із тим, зазначена презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Установивши у справі, що спірна квартира придбана чоловіком за час перебування у зареєстрованому шлюбі з дружиною 1, за життя чоловіком не проведено поділу вказаного нерухомого майна, дружина 2 не довела, що зазначена квартира придбана чоловіком за особисті кошти, тобто **не спростувала презумпцію спільності права власності на майно подружжя**, тому суди дійшли правильного висновку, що спірне майно є спільним майном подружжя і підлягало поділу.

Початком перебігу позовної давності встановлено день, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права.

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуто у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Постанова Верховного Суду від 07 травня 2025 року у справі № 757/16035/16-ц (обов'язку суду дослідити факт істотного збільшення вартості особистого майна)

Недослідження судами істотного збільшення вартості особистого майна за час шлюбу та факту відсутності реального розрахунку за договором купівлі-продажу унеможлиблює справедливий поділ спадщини та захист прав сторін.

За наявності спору про право між спадкоємцем та іншим з подружжя, який заперечує частку померлого у зареєстрованому за ним майні, захист інтересів у судовому порядку є належним і не може вважатися передчасним, оскільки нотаріальний порядок оформлення спадщини у таких випадках є неможливим.

Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2025 року у справі № 758/2359/18 (вплив припинення шлюбу за рішенням суду на спадкові права)

Особа, шлюб з якою було розірвано за рішенням суду, що набрало законної сили **до моменту відкриття спадщини**

не входить до кола спадкоємців першої черги за законом як той з подружжя, хто пережив спадкодавця, оскільки на момент відкриття спадщини не перебувала у шлюбі зі спадкодавцем.

У разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, незалежно від реєстрації розірвання шлюбу в органах РАЦС.

Постанова Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі № 456/3974/22 (гарантій збереження спадкових прав)

Майно, набуте подружжям під час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю з рівними частками. Реєстрація права власності на весь будинок лише за одним із подружжя не припиняє право власності іншого з подружжя та **не позбавляє спадкоємців права на їхню частку у спадщині.**

Постанова Верховного Суду від 29 травня 2024 року у справі № 201/3582/22 (встановлення факту → не самостійний спосіб захисту права)

Вимоги позивачки про встановлення факту не є вимогою, яка забезпечить ефективний захист її прав у цій справі про поділ майна подружжя, а лише є підставою для вирішення цієї справи

Постанова КЦС ВС від 23 травня 2024 року у справі № 441/1811/20

(Про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу)

Вирішуючи спір про поділ майна, необхідно встановити як обсяг спільного нажитого майна і з'ясувати час та джерела його придбання, а вирішуючи питання про **встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу**, суд має установити факти: спільного проживання однією сім'єю; спільного побуту; взаємних прав та обов'язків (статті 3, 74 СК України).

Приписи частин четвертої та п'ятої статті 71 СК України і статті 365 ЦК України з урахуванням принципу розумності (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України) треба розуміти так: (а) правила про необхідність попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду стосуються тих випадків, коли позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) згідно зі статтею 365 ЦК України **заявив вимогу про припинення права відповідача на частку у спільній власності** (такі кошти забезпечують отримання відповідачем грошової компенсації); (б) якщо позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) таку вимогу не заявив (а вимагає, наприклад, поділити неподільну річ шляхом виділення її у власність відповідача та стягнення з нього грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на цю річ), то підстави для внесення ним відповідної суми коштів на депозитний рахунок суду відсутні.

Ні зазначені вимоги статей, ні цивільне процесуальне законодавство не обмежують позивача можливістю попереднього внесення коштів на депозитний рахунок тільки суду першої інстанції

Постанова ОП КЦС ВС від 4 листопада 2024 року у справі № 532/1550/23 (заборона суперечливої поведінки)

Проявом доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є те, що якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності, право на частку в спільній власності), добровільно висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від належного їй майнового права, **то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом**. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

Звернення позивача до нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтв про право власності на частку в спільній власності подружжя, після подачі ним заяви про те, що на виділ 1/2 частки в спільному майні подружжя та на обов'язкову частку після смерті дружини він не претендує і не заперечує, щоб свідоцтва про право на спадщину були видані на ім'я сина 1, свідчать про суперечливу поведінку позивача.

Постанова Верховного Суду від 04 березня 2026 року у справі № 450/1613/18 (заборони суперечливої поведінки)

Якщо спадкоємиця, яка має суб'єктивне майнове право, зокрема частку у спільній власності подружжя, добровільно висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від нього, вона пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом.

Спроба реалізувати це право через значний проміжок часу **суперечить доктрині заборони суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*) та принципу добросовісності.**

Постанова Верховного Суду від 28 січня 2026 року у справі № 753/1742/24 (неможливість визнання об'єктом спільної сумісної власності подружжя всього майна, яке було набуто одним із подружжя в інтересах та за кошти учасників договору про спільну діяльність)

Майно, набуто у межах виконання договору про спільну діяльність (зокрема земельна ділянка для обслуговування об'єкта спільної діяльності), є спільною частковою власністю всіх учасників договору, незалежно від того, на ім'я кого з них воно зареєстроване.

Свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності в порядку спадкування, видані спадкоємцям на весь об'єкт нерухомості (або на частки, що перевищують фактичну частку спадкодавця у бізнесі), підлягають визнанню недійсними, оскільки вони порушують права третіх осіб - учасників спільної діяльності.

Постанова КЦС ВС від 23 листопада 2022 року у справі № 752/9653/20 (визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на майно за померлим)

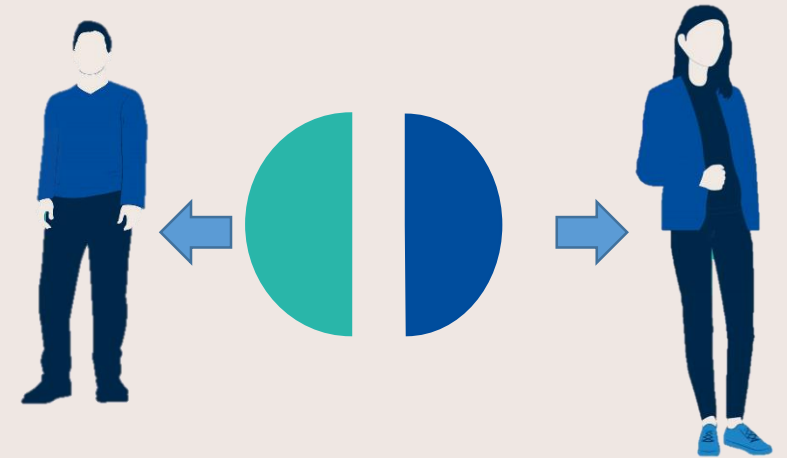
Визначення судом частки співвласника у праві спільної власності на майно за померлим не узгоджується з вимогами чинного законодавства, оскільки в такому разі судом буде вирішено питання про права особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності, що свідчить про неефективність способу захисту права особи відповідно до положень статті 16 ЦК України. Вимога матері про визнання за нею права на спадкування 1/2 частки автомобіля, що належала спадкодавцю на праві спільної сумісної власності, також не підлягає задоволенню, оскільки **позивачем не доведено того, що на момент звернення до суду її право на спадкування порушено, не визнано або оспорюється відповідачем.**

Відсутність перешкод для оформлення нею права на спадщину в позасудовому порядку. При цьому матір не заявляла вимогу про визнання за нею права власності в порядку спадкування на відповідну частку майна, належного спадкодавцю на праві спільної сумісної власності. Верховний Суд погодився із рішеннями судів попередніх інстанцій.

Постанова КЦС ВС від 14 серпня 2024 року у справі № 522/3974/20 (щодо належності способу захисту)

Визначення частки померлого у праві спільної сумісної власності є **неналежним способом захисту** своїх прав з огляду на те, що вирішення судом питання про права померлої особи, яка не має цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності, суперечить законодавству; обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови у позові.

За обставин цієї справи **належним способом захисту порушеного права позивача є позов про визнання права власності (права на частку у праві на спірне майно) в порядку спадкування**, і такі вимоги були заявлені позивачем. При розгляді справ про визнання права власності на майно в порядку спадкування, встановлення належності спірного майна до складу спадщини є передусім питаннями доведення відповідних обставин, які суд вирішує в мотивувальній частині свого рішення.

Постанова Верховного Суду від 09 квітня 2025 року у справі № 162/616/22 (визначення часток у майні колишнього колгоспу)

Майно колишнього колгоспного двору, придбане до 15 квітня 1991 року, належить його членам на праві спільної сумісної власності з рівністю часток. Оскільки на момент ліквідації колгоспних дворів у домогосподарстві залишилися лише спадкодавець та його дружина, кожен із них мав право на 1/2 частину будинку. Отже, до складу спадщини увійшла лише частка чоловіка. Крім того, непрацездатна дружина спадкодавця має законне право на обов'язкову частку у спадщині (половину від того, що вона б отримала за законом), незалежно від змісту заповіту на користь іншої особи.

Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2025 року у справі № 183/4256/21 (спільний заповіт подружжя)

Спільний заповіт подружжя може стосуватися лише майна, що перебуває у спільній сумісній власності. Розпорядження особистим майном одного з подружжя у спільному заповіті не є нікчемним, оскільки законодавець прямо не передбачив такого наслідку. Конструкція оспорювання заповіту заінтересованою особою не застосовується до випадку розпорядження особистим майном у спільному заповіті. У разі включення до спільного заповіту розпорядження особистим майном одного з подружжя заповіт у цій частині втрачає чинність, а таке майно підлягає спадкуванню за законом.

Постанова Верховного Суду Суду від 08 червня 2022 року у справі № 751/8408/20 (режим спільної сумісної власності на кошти у банківському сейфі)

Грошові кошти, які знаходяться в індивідуальному банківському сейфі, не є предметом договору банківського вкладу та не вважаються оформленими на ім'я спадкодавця лише з тієї підстави, що договір оренди сейфа укладений із ним. Індивідуальний банківський сейф є різновидом спеціального зберігання, а не банківським вкладом, тому до таких коштів не застосовується правовий режим банківського вкладу.

Якщо грошові кошти, які зберігалися у банківському сейфі, набуті подружжям під час шлюбу і не доведено, що вони є особистою приватною власністю одного з подружжя, на них поширюється режим спільної сумісної власності подружжя. У такому разі після смерті одного з подружжя до складу спадщини входить лише частка спадкодавця у цих коштах, тоді як частка другого з подружжя не є спадковим майном.

Положення шлюбного договору щодо майна, оформленого на одного з подружжя, зокрема банківських вкладів, не поширюються на грошові кошти, які перебували в індивідуальному банківському сейфі виключно на зберіганні.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!